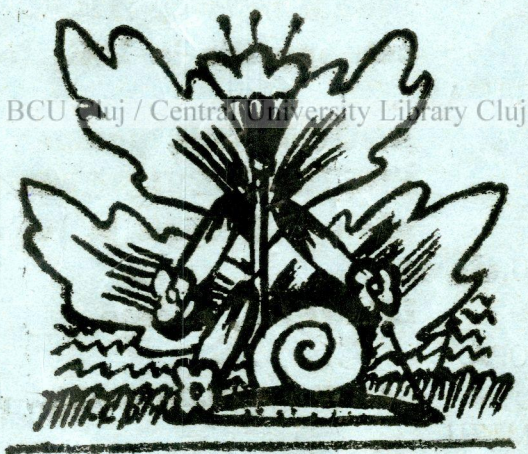


PAGINI LITERARE



1993

An. IX

Nr. 4

BIBL. UNIV. CLUJ-NAPOCA

Nr. 1256

S U M A R U L

Ion Țigăra, *Vin de pe Târnave (Versuri)*

Ion Miclea, *Temeiurile distincțiunilor și ale diversităților realității.*

Letiția Papu, *Evocare (Versuri)*

Ștefan Aug. Doinaș, *Stea tristă de aur (Versuri)*

Dimitrie Danciu, *Ramul de lumină (Versuri)*

Delia Crăciun, *Ideal (Versuri)*

V. Felea, *Acorduri (Versuri)*

Ion Ionaș, *Doamna Natalia (Nuvelă)*

Vasile I. Rusu, *Ziuar, III.*

C R O N I C I

Teodor Murășanu, Ion Agârbiceanu: *Domnișoara Ana. — Ion Codru Drăgușanu: Peregrinul transilvan.*

Letiția Papu, Henri Thomas: *Găleata cu cărbuni.*

M. Iosivaș, Vasile Scurtu: *Cercetări folclorice în Ugocea românească.*

Iosif E. Naghiu. *O editură ardeleană.*

Eugeniu Todoran, *Temeiuri istorice ale ideii naționale.*

Silviu Bardeș, *Convorbiri Literare An. LXXV Nr. 7—8, 9—10, 11—12.*

Hyperion, *Conferința lui Ion Agârbiceanu la Turda.*

Bibliografie

VIN DE PE TÂRNAVE

Cine mă îndeamnă? Cine mă zorește
Putrede corăbii să pornesc în larg?
Cântec de sirenă îmi aduce vântul,
Vai, și nu mă leagă nimeni de catarg...

Se stârnesc viforniți pe 'ncropită pace,
Simt otgoane grele 'n noapte cum se 'ntind,
Sufletul își arde sdrențele pe uliți,
Sburdă prin cetate visul chiuind.

Știu acum: Grădina merelor de aur
Ortăcește 'n basmu-i cerșitor și prinț.
A galop spre stele îmi nechează roibul:
Am ucis minciuna anilor cumiști.

Nu mai e cârmaciul... Să sfărmăm busola.
Pe știute drumuri doar-doar rătăcim.
Auziți? E ora când surăd în groapă
Ne 'mplinite doruri... Haide, să pornim!

ION TIGĂRA

TEMEIUL DISTINCȚIUNILOR ȘI AL DIVERSITĂȚILOR REALITĂȚII

Tot ce există, sau cel puțin poate să existe, deasemenea tot ce poate forma obiect de gândire sau de cunoaștere, tot ce se înfățișează cugetării omenești ca ceva opus neantului, poartă numirea de ființă. Este cel mai comprehensiv cuvânt al limbii, fiindcă nu cuprinde numai tot ceea ce există, ci și tot ceea ce are în sine capacitatea existenței (capax existendi). În acest sens ființa devine sinonimă cu realitatea. Însă pe cum ființa, tot așa și realitatea are sensuri diferite, ale căror izvoare le găsim în eterogeneitatea realității și în diversele sale grade. Căci, deși sub acest termen se poate înțelege întreagă realitatea, totuși sensul lui este divers, după cum se aplică la realități esențial diverse. Or, realitatea nu este omogenă, căci dacă ar fi astfel, atunci nota sa esențială ar fi unicitatea diametral opusă varietății și multiplicității. Chiar și partizanii celei mai stricte omogenități, sunt constrânși să admită, cel puțin diversitatea numerică între obiectele cari intră în compoziția realității. Ori, diversitatea numerică nu reprezintă decât uneori unicitate în natură sau esență și aproape totdeauna și diversitate esențială.

Concepția omogenității absolute a realității nu poate în nici un chip să evite contradicția identificării contrariilor, atât în ordinea logică, cât și în ordinea ontologică. Dacă realitatea are o natură sau esență determinată, ea nu poate avea în aceeași ordine și sub același raport o esență diversă; ori, experiența și rațiunea își razimă concluziile pe eterogeneitatea realității.

Dacă realitatea ar avea o absolută omogeneitate, atunci toate afirmațiile și toate negațiile despre întreagă și despre fiecare element al ei ar fi deopotrivă de adevărate. Nu s'ar putea vorbi despre proprietăți specifice, caracteristice sau individuale, ci toate ar fi comune tuturor și nici uneia; astfel, cel puțin o bună parte din științele exacte ale naturii ar trebui să înceteze.

De altă parte concepția omogenității naturii este în principiile sale opusă celui mai neînsemnat progres, nu numai în domeniul logic, dar și în acela al experienței; doar chiar după Spencer, progresul și evoluția marchează o direcție dela omogen, la eterogen, dela unul la multiplu, dela simplu la compus, la diversitate. Însuși graiul, judecățile, n'ar putea să exprime decât identitatea și nicio dată diversitatea și contradicția. Nu s'ar putea spune decât: „omul este om”; „lemnul este lemn”; dar nu și „omul este muritor” sau „lemnul arde”, fiindcă moartea este diversă de om, precum este divers focul de lemn. Or, atâta vreme cât judecățile nu pot să exprime decât identități esențiale și nu aspecte deosebite și diverse ale unor esențe deosebite, progresul real este un non sens.

Sub termenul „realitate” se înțelege orice fel și orice grad al realității; în acest sens realitatea este una; însă acest termen însumează realități nu numai deosebite, ci chiar opuse.

Din diversitatea realității izvorăsc diferitele considerații, aspecte sau puncte de vedere, dintre care unele au temeiul numai în rațiune, altele au temeiul și în realitate.

Realitatea poate fi privită din punct de vedere al *esențialității*, a elementelor constitutive ale realității, și atunci o distingem ca realitate în sine și se numește *substanță*; sau realitate în altul, adică *accident*. Aceste două sunt conexe și în natură nu se găsesc niciodată dissociate. Dacă realitatea este considerată din punct de vedere al determinăției, atunci realitatea este în *act*, (actualitate) determinată deja; dacă este determinabilă, atunci realitatea este în *potență* (în potenția) în devenire (merele primăvara sunt în potențialitate față de ceea ce vor fi la toamnă).

Realitatea poate fi privită, apoi, din punct de vedere al *existențialității*, al provenienței. Acest aspect izvorăște din faptul apariției și al dispariției unei realități sau a aspectelor sale. Fiindcă o realitate care apare, începe să fie, deci n'a fost totdeauna și dacă totuși acum este, această intrare în existență este a se atribui unei cauze care nu se găsea în realitatea amintită, fiindcă dacă s'ar fi găsit, ar fi existat totdeauna; rămâne, prin urmare, adevărat că există realitate care-și găsește rațiunea de a fi în altul; după cum e necesar să existe o Realitate cu rațiunea existenței sale în sine. Distingem, așadar, realitate în sine și realitate în altul, mai precis, cu rațiunea existenței în această unică Realitate. Între cele două realități esențiale diverse — una: *in se, a se, per se* și cealaltă *ab alio*, dela altul, nu există decât asemănare bazată pe analogie, căci dacă ar fi altele, atunci din două ipoteze ar rămâne în picioare numai una: ori ar fi dela sine, coeternă, în care caz ar rămâne inexplicabilă apariția uneia; ori ar fi amândouă produse de altul și astfel apariția și dispariția lor ar necesita o altă realitate dela sine. Deci, rămâne adevărată în această distincțiune: realitate cu cauza în sine și realitate cu cauza în alta.

Această distincțiune mai deschide însă și o altă perspectivă asupra realității, și anume: din faptul că realitatea dela sine nu poate fi în esența identică cu realitatea care provine dela altul, urmează că cea dintâi este *necesară*, (nu poate să nu fie), pe când cealaltă este *contingentă* (adică esența sa nu implică în mod necesar existența). În natură realitatea contingentă este ori materială ori spirituală; însă ori de ce natură ar fi, neavând închisă în sine producerea (crearea) nu se poate identifica nici cum cu esența realității necreate (divine). Un lucru nu suferă contradicție: natura realității necreate nu poate fi materială, fiindcă aceasta este supusă mobilității și mutabilității evolutive. Dar nu poate fi nici spirituală, dacă această spiritualitate se identifică cu spiritualitatea creată, este de o natură spirituală *sui generis*, unică.

Realitatea se distinge și din punct de vedere *psihologic*. Acest punct de vedere despice realitatea desemenă în două zone deosebite; iar temeiul acestei distincțiuni izvorăște din ontologicul realității. Deoparte avem o realitate, care-mi este străină și care se manifestă ca atare la cel dintâi contact conștient pe care-l am cu ea:

este *non-eul*; de altă parte, pe măsură ce iau cunoștință despre realitatea non-eului, se trezește în mine o lume a mea, pe care o stăpânesc, o gândesc, îmi este binevoitoare: *eul*, lumea mea lăuntrică.

Intelectul cu puterea sa magică nu se lasă nici el mai pe jos, el încă despică realitatea în două despărțăminte: este punctul de vedere *gnoseologic*, adică al raportului dintre realitate și rațiune. De aici izvorăsc încă două distincțiuni: realitatea *cunoscătoare* — intelectul — și realitatea *cunoscută* — obiectul care-l cunoaștem; și în vreme ce prima realitate nu poate fi decât spirituală; a doua, poate fi atât spirituală cât și materială. Aceste două realități, după cum se găesc raportate între sine, se mai numesc, realitate *subiectivă*, cea dintâi, și realitate *obiectivă*, cea de a doua. Cât privește această din urmă e de însemnat că ea poate fi numai o expresiune spirituală, subiectivă, a realității, adică *idee*. Dacă intelectul își îndreaptă privirea spre considerarea ideii, atunci aceasta încă poartă numirea de obiect. Realitatea subiectivă, lumea eului, lumea ideilor, se mai numește și realitate *logică*, spre deosebire de realitatea *ontologică*, care are o existență independentă de intelectul omenesc.

Kant a mai introdus o distincțiune în punctul de vedere *gnoseologic*. Cunoștința rezultă din contactul simțurilor cu o realitate și din sesizarea ființei lucrului de către o inteligență. Cele două aspecte ale realității — sensibilă și inteligibilă — au mai primit două nume în registrul distincțiunilor: realitatea *fenomenală* și realitatea *noumenală*, dintre care, după Kant, cea dintâi formează obiectul științei, al certitudinii; iar a doua rămâne ori absolut necunoscută, ori formează obiectul opiniei, al dubiului.

Această distincțiune merită puțină oprire, fiindcă distincția introdusă de Kant a rămas clasică în filosofia modernă. Există în această concepție o realitate adevărată, subsistentă și consistentă, și o realitate aparentă, incoerentă. Cea dintâi se numește *noumenon* = *das Ding an sich*, lucrul în sine, iar cea din urmă se numește *fenomenon*. În epistemologia kantiană cele două realități au un deslin deosebit. Cunoașterea omenească nu poate sesiza decât umbra, aparența, fenomenul, căruia probabil nu-i corespunde nimic în realitate. „Lucrul în sine” rămâne veșnic necunoscut, dată fiind insuficiența radicală a rațiunii omenești, de a pătrunde esența lucrurilor, sfera noumenală, deși aceasta este adevărata realitate, chiar și după Kant.

Această poziție critică nu este scutită de grave echivocuri. Mai întâi: există o realitate adevărată și alta aparentă sau falsă. Dintre aceste două, intelectul nu cunoaște pe cea adevărată, ci pe cea falsă. Întrebarea e, ce rost poate avea în acest caz năzuința rațiunii? În această privință ni se pare adevărat să spunem că, în adevăr, cunoașterea *sensibilă* nu poate pătrunde până la lucrul în sine, ci se mărginește numai la periferia acestuia. Însă lucrurile se schimbă cu totul, când e vorba de cunoașterea intelectuală; în fața intelectului nu se prezintă realitatea sub aspectul ei fenomenal, ci ca ceva ce poate fi gândit, ceva ce *este*, ca *ființă*. Din colaborarea celor două feluri de cunoaștere izvorăște adevărata cunoaștere a realității, atât din punct de vedere fenomenal, cât și noumenal.

Nu se poate susține că realitatea ar aparține exclusiv unuia din cele două aspecte, fiindcă nu se poate susține în chip logic că fenomenele, oricât de aparente ar fi, n'ar fi realități, cel puțin realități aparente, fiindcă însăși aparența, prin faptul că apare, dovedește că este ceva. Nu va fi aceasta o realitate — să-i zicem — esențială, însă totuși dacă va fi eliminată din cadrul realității, nu vedem unde poate fi integrată, fiindcă în afară de realitate nu mai e decât neantul, or, acesta nu poate cuprinde ceva. Acest tratament al fenomenului n'a fost prevăzut nici de Kant; dimpotrivă, a făcut din el obiect de cunoaștere adevărată.

Se vede aci un joc ingenios, dar nu numai fără folos, ci de-a dreptul contradictoriu. Realitatea aparentă este singura care formează obiectul unei cunoașteri adevărate; în vreme ce realitatea adevărată, ori nu este cunoscută, ori formează obiectul unei cunoașteri aparente. Acorzi realitate la ceea ce nu cunoști și negi realitatea la ceea ce cunoști.

Cunoaștința fenomenală, oricât ar fi de relativă, rămâne cunoaștință, căci chiar dacă ar fi numai fantoma realității, ea este realitate și, tocmai fiindcă este cunoscută, trebuie să aibe și coerență. „Ea nu poate fi iluzie „în ea însăși”, ci numai ca imagine a unei alte realități, cu care se compară și față de care este diferită”^{*)}.

Dar care este raportul dintre cele coordonate ale realității? Intre fenomen și noumen, între aparență și realitatea în sine, o conexiune oarecare? Răspunsul lui Kant este îndoelnic. Dacă spunem, că nu există, e rău; dacă spunem, că există, tot, atât. Dacă susținem ipoteza întâia, că adică, între realitatea în sine și realitatea care apare nu există nici un raport necesar, chestiunea se complică, fiindcă în acest caz realitatea aparentă se manifestă exclusiv pe sine, ca o adevărată „realitate în sine”; de altă parte adevărata „realitate în sine” noumenul, disociat de aparență, de ce n'ar putea fi cunoscut în sine, fiindcă nu mai sunt aparențele care să-i falsifice cunoașterea?

Totuși Kant nu este hotărît pentru această poziție; mai degrabă o primește pe a doua.

Însă dacă fenomenul are raport necesar cu noumenul, și anume, este aparența sau manifestația acestuia, atunci nu mai rămâne în picioare părerea lui Kant, după care „lucrul în sine” ar rămâne necunoscut, din motivul foarte simplu că fiind cunoscut fenomenul, adică manifestarea „lucrului în sine”, nu poate să nu facă cunoscut lucrul pe care-l manifestează. Fenomenul cunoscut cum ar putea să manifesteze altceva decât lucrul a cărei manifestare este? Iar lucrul în sine deasemenea nu se poate manifesta prin fenomene care să nu fie ale sale, adică diametral opuse.

Contradicția aceasta își găsește forma sa clasică în formula *P. Joseph Tonquédec*: „Ideea unui „lucru în sine” care se manifestă printr'un „fenomen” distinct de el este o contradicție: este unirea lui *da* și *nu*; fenomenii au observat acest lucru. Din două

^{*)} Joseph de Tonquédec, *Critique de la Connaissance*, Beauchesne, Paris, 1933, pg. 27.

una. Dacă „lucrul în sine” se manifestă într’adevăr, atunci el este acela care este cunoscut direct, și fenomenul devine de prisos; să suprimăm această invenție parazită. Dacă dimpotrivă, noi n’avem în cunoaștere înaintea noastră decât un dat produs de o cauză necunoscută și necunoștibilă, un X, care se numește „lucrul în sine”, atunci acesta e de prisos (postiche)**). Prin urmare, este lipsită de termen afirmația lui Kant după care sfera cunoașterii s’ar mărgini exclusiv la fenomene. Logică ar fi fost afirmația că fenomenele sunt cunoscute și fac, în ceva chip, cunoscute și „lucrurile în sine”; deoarece, în ultima analiză, realitatea este una sub variatele aspecte și grade, și dacă admitem cunoașterea unui aspect, de ce ar fi interzisă cunoașterea altuia — mai cu seamă când aparțin aceluiași grad?

Ultima distincțiune, a realității cu temeiul atât în epistemologie cât și în ontologie, este: realitate *immanentă* și realitate *transcendentă*. Prin cea dintâi se înțelege o ființă sau o proprietate, acțiune sau calitate, care rămâne, se perfecționează sau acționează în sine. Fiecărei ființe îi este immanentă esența și existența sa; îi sunt imnente proprietățile esențiale și acțiunile spirituale, dacă le are pe aceste din urmă. Tot ce cade înafară de imanență a cărei sferă — în înțeles larg — se extinde până la ultimele ramificații ale nerviilor tactili, poartă numele de realitate transcendentă, spirituală ori materială. În înțeles mai restrâns se consideră ca realitate transcendentă întregul complex de principii care premerg oricărei experiențe. În înțeles strict, transcendentă este exclusiv realitatea care transcende întreg universul, atât din existența cât și din esența sa. Acest transcendent absolut este Dumnezeu.

Kant are și în această privință alt punct de vedere. De unde noi socoteam ca transcendentă orice realitate ce cade dincolo de conștiință; Kant susține că sunt imnente chiar și principiile care intră în sfera experienței și numai cele ce depășesc această sferă se socotesc transcendente. Deasemenea el face deosebire între transcendent și *transcendental*, înțelegând prin termenul din urmă, cercetarea care se îndreaptă nu asupra unui obiect al cunoașterii, ci asupra modului însuși al cunoașterii.

Discuția celor doi termeni antinomici a format obiectul celui de al IX-lea Congres internațional de filosofie, ținut la Paris, în 1937.

Distincțiunile realității, fie logice, fie ontologice au o covârșitoare importanță în filosofie, nu numai din punct de vedere metodologic, ci mai cu seamă din punct de vedere al specificității diferitelor sisteme filosofice. Afară de aceasta, tot din distincțiunile realității și în adoptarea unui sau altui punct de vedere divers ori opus, nasc — ca tot atâtea consecințe inevitabile — concepțiile normative ale vieții: religioase, morale, politice, sociale, etc. Din distincțiunile realității izvorăsc toate sistemele filosofice; iar din aceste, atitudinile practice din vârtejul vieții.

ION MICLEA

* Ibid. p. 29.

E V O C A R E

Răcoritor argint de ape line,
Un dor lumina ți-o desparte,
Să caute în undele senine,
Străfunduri de mărgăritar și moarte.

Ce Bôgdan descălecător,
Din munți crăiești adusu-te-a de mână,
Să stâmperei umbrele ce dor
Să străjui mânăstire sau fântână?

Alean de floare în surghiun,
În taină porți sub vânt de vremi,
Ci sprinteni crainici poate-mi spun,
Pierduta țară în lacrimi cum rechemi.

Genunchii frânți și ochii înțelepți,
In svon de săbii și de furci,
Spre Domn bătut în cuie îi îndreapți
Când tânăr fiu, ostatec e la Turci.

Cu ceata ta de cerbi și de arcași,
Visează inimă-mi hoinară,
Un basm ce dărui-ți-l-ași,
În fapt de veghe și de vară.

Amiaza ierburilor nalte
Ți-ascultă glasul de stăpână,
Cu ochii tăi întorși spre alte
Luciri, alină lumea-mi de furtună

Și noaptea dorurilor istovite.
Iar gândul meu ți-aduce palid dar:
Cuvintele stângaciu orânduite,
Uitată pagină de calendar.

LETIȚIA PAPU

STEA TRISTĂ DE AUR

Valul meu înalt lovindu-se odată de țărături
se întoarce îndărăt, — iar tu
rămăseși curată, cu albele sfărături
peste care cântecul meu numai părere fu.
În acest timp, stea tristă de aur lucea
peste noi; poate pentru anotimpul care
în curând avea să ni se dea
ca fructe amare.

Dar nici atunci, nici acum, — niciun cuvânt
nu trebuia să se audă umblând
între noi. Tot ce nu e prea curând
e întotdeauna prea târziu pe pământ...
Chiar chipul tău cu jocul lui albastru
vine în urma valului meu înalt
ca un suprem mulaj de alabastru
pentru țărătul celălalt.

Totul e de prisos. Până și steaua. Iată:
peste câțva timp vor trece ușor
păsări sălbatice peste marea întunecată
în căutarea insulelor

— și cea dintâi care o să cadă
va sparge apele, iar chipul tău
de-acuma o să se vadă

— stea tristă de aur — doar în sufletul meu.
Pe urmă iarăși zarea mea se va risipi
și profilul tău se va împrăștia aci,
odată cu sborul lor în unghiu, care se împarte
nedeslușit, pentru iubire și moarte.

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

RAMUL DE LUMINĂ

Din crângurile Tale de lumină,
Am rupt în trecere un ram,
Să-l port în inimă ca pe-o tulpină
De liniște și de balsam.

Să-i scutur cu iubire peste zări
Frunzișul moale, diamantin,
Când îngerii se culcă pe cărări
Cuminți — cu florile de crin.

Ori să-l aduc în serile opace,
Același semn desprins de sus:
Mulțimilor setoase iar de pace,
Ca 'n vremurile lui Isus.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DIMITRIE DANCIU

I D E A L

...„Venea, dar, când să treacă 'ncoace-o culme
Eși o babă dintr'o vale-adâncă
Și atingându-i umărul cu varga
L-a prefăcut pe loc în rece stâncă.“

Așa-mi vorbi bătrâna vrăjitoare
De noapte-aceea 'nfiptă adânc în veac.
Avea pe față flăcări și 'ntunec
Sub ceaurul cu burueni de leac.

De-atunci bătăi de toacă 'n avecernii
Pe sufletu-mi cad una după alta.
De-atunci străbat într'una drumurile
Cu sacul de merinde și cu dalta.

Când voi ajunge-odată culmea-aceea,
La drumul lui, ce duce și aduce,
Voi pune sacul jos și 'n glas de psalmi
Voi înălța săpând în piatră-o cruce.

DELIA CRĂCIUN

A C O R D U R I

Cu lacrimi și cu sânge aș vre să scriu poemul
care să strângă 'n brațe amara tinerețe. —
Cuvinte ca de piatră să scapere blestemul
ce va aprinde 'n flacări cumplita mea tristețe.

Aș vrea ca rugul straniu al sdrențelor meschine
străpunse de aroma din trupul desnădejzii
să-și ardă vâlvătaia spre ceruri largi și pline
de cântecul chemării frumoaselor primejdii.

Și uruitul sumbru ce-l face moara vieții
să-și stingă neputința în ape de 'mpăcare;
iar când cocoși anunță surâsul dimineții,
în luntre de lumină să ies cântând pe mare.

Acolo 'n feeria pe-al valurilor cer
să îmblânzească glasu-mi noroade nevăzute,
precum Isus în barcă, serafic și stingher,
în suflete punea vii flori necunoscute.

V. FELEA

D O A M N A N A T A L I A

Era destul de târziu când D-na Natalia și Bubica ajunseră acasă. Se întorceau oamenii dela lucru și vitele dela pășune.

Descult, cu picioarele scorțoase și crăpate, dar cu cămașa și ismenele albe, venea Cleja dela sapă. În urma lui, tot desculț, înotau prin colb Fira, nevastă-sa, și fata lor Lina.

— Sărut mâna Dnă Natalia, spuse Cleja, ridicându-și pălăria de paie.

— Bună seara Gheorghe, da'la cine ați fost la sapă?

— Am fost pe Barz într'alui Bontea, săpăm a treia.

— Dar copiii cu cine i-ați lăsat?

— D'apoi singuri. Cu cine să-i lăsăm? Se mai uită vecina asta a Pantii de ei.

— I-am văzut și azi pe aici pela pod, după pești. Să nu cadă cumva în apă, să se înnece.

— Cum le-o fi norocul, doamnă dragă, că noi nu putem sta lângă ei, să-i grijim.

Fira și Lina se opriră și ele lângă Dna Natalia. Ar fi vrut să stea la povești cu doamna, aceeași așa de frumoasă și de bună, care nu-i măreață de loc și parcă te unge când vorbește, dar Dna Natalia se grăbea de data aceasta. Bubica o luase înainte. Ea nu găsea niciodată sămânță de vorbă pentru oamenii aceștia. Nu știa ce să-i întrebe.

De cele mai multe ori se infuria când mamă-sa o făcea să aștepte până își găta poveștile cu „muerile” din sat. Rar de tot însă, când era în toane bune, o admira pentru ușurința de a începe vorba cu ele. Știa ce să-i spună fiecăreia. Ii cunoștea bărbatul, copiii, gospodăria, chiar și neamurile. Nu era înmormântare la care să nu meargă și nu era nuntă la care să nu fie pofărită. Mai demult mai mergea cu D-l Irimie, dar de-o vreme încoace, mai ales, pe D-l Irimie nu-l mai poate scoate din cărările lui iar singură nu merge.

Când trecu pe lângă Mozeș, auzi dinăuntru vocea soțului ei. D-l notar Irimie porunceă ceva cu glas răstit. Dna Natalia tresări. Iar la Mozeș. Nu-i ajungea cât avea acasă. Doamne, Doamne, când și cum se va sfârși odată.

În poartă aștepta mugind Florica. Porcii săreau pe coteț, mai, mai să-l desfacă și guțau din toate put-rile. Cum intrară în ogradă, galișele dădură buluc peste ele, măcăind și cărâind ca la Turnul Babilonului.

Dna Natalia înțelese imediat ce s'a întâmplat aici. Se uită la pivniță: ușa descuiată, desigur trecuse domnul pe-acolo, iar Victorie, slujnica dormea în gârlici lângă trepte. Abia au trezit-o.

— Iar te-ai îmbătat, Victorie.

Răspunse ceva neînțeles, bolborosind.

Victoria era femeie bună și harnică dar când apuca la pivnița deschisă și la țeava de trestie a domnului, bea până nu mai putea ieși din pivniță și se culca în gărlici.

Când dădea D-l Irimie peste ea, tuna și fulgera, umbra dondăind prin curte și o suduia de trăsnet și de toate neamurile și pe ea și pe cine o ține la casă. La casă o ținea Dna Natalia, fiindcă era harnică și de încredere. Și D-l Irimie era mai iertător când era cât de cât limpede. Acum D-l Irimie nu era acasă și necazul cu Victoria era numai pe jumătate. Dna Natalia o trimise în șopru să se culce. Nu putea să-i ajute nimic și dacă o găsea domnul așa, iar dondănea toată noaptea.

Dna Natalia a dat la porci, la galițe, a muls vaca, a luat vitelul și după ce a terminat cu toate, s'a schimbat, s'a spălat și a pus cina pe masă.

Ea nu prea mânca. Se scula de nenumărate ori dela masă să ducă sau să mai aducă ce era de trebuință.

Bubica singură ar fi avut lipsă de o slujnică, să-i schimbe lingura, cuțitul, furculița, farfuria sau șervetul, să-i dea doctoria, să-i ducă laptele înapoi să-l mai încălzească sau să-l pună în apă rece să se mai răcească și așa mai departe.

Fusese cam bolnăvicioasă înainte cu câțiva ani și ea credea că mai este și acum. De aceea: odihnă și mâncare și nimic altceva. Baia, numai când era foarte, foarte cald. Dna Natalia îi făcea totul.

Nu voia să o pună la treabă și nici nu prea îndrășnea. Bubica semăna cu D-l Irimie, era arțăgoasă și pornită pe ceartă. De dragul liniștii, Dna Natalia făcea singură totul. Când Victoria era trează, o muștrulua Bubica de o năucea. Dar Victoria era răbdătoare. Se obișnuise și cu domnișoara și cu domnul.

Erau aproape să-l uite pe Tiberiu. Dna Natalia intră în cancelarie să-l cheme la cină. În cămașă, scria cu nădejde în niște registre.

— Tata a plecat de vreo jumătate de ceas.

Dna Natalia știa că jumătatea aceasta de ceas era cam de când au plecat ele la baie, dar îl înțelegea și pe Tiberiu. Ii era drag băiatul acesta cu toate că nu era chiar al ei, era numai al Domnului Irimie. Ii era drag pentru seriozitatea și cuminența lui. Era chiar prea cuminte și prea serios.

— Vino, Tibi dragă, la cină, lasă-le în foc să le ardă registre. De acuma vrei să te îngropi între ele?

— Indată, măicuța mea dragă, îndată.

Erau acum toți trei la masă. Tiberiu mânca liniștit, fără să aleagă și fără să se strâmbe ca Bubica. Mânca întotdeauna ce era pe masă și cum era. Pe D-l Irimie nu-l așteptau cu cina. În ase-neo ocazii se întorcea târziu și n'avea lipsă de mâncare.

După cină Bubica îi povesti lui Tiberiu cum și-au petrecut la baie.

— A fost și Ilie pe acolo. Parcă nu mai este așa de ursuz ca altă dată.

— Bun băiat și cuminte, zise Dna Natalia, aproape ca tine, Tibi dragă.

— O, mamă, nu știu ce găsești la el de-l tot lauzi atâta. Lăsa că și așa e destul de îngâmfat.

— E sfios și deaceea cam ocolește oamenii. Această sfială li se pare unora îngâmfare, zise Tiberiu.

— Azi a fost destul de îndrăzneț și la vorbă și la port, zise Dna Natalia, zâmbind spre Bubica. A întrebat de tine. Zicea că are să-ți spună ceva.

— Imi pare foarte rău, că n'am putut veni și eu, dar am avut atâta de lucru. O să trebuiască să lucrez cam mult în zilele astea. Tata nu mai răzbește cu lucrul.

— Dacă nu stă să lucreze, zise cu înțeles Bubica.

— Obosește repede și trebuie să se odihnească, îl scuză de data aceasta Dna Natalia.

— Și numai la Mozeș se poate odihni?

— Bubico, ai putea să fii mai cuviincioasă, zise Tiberiu supărat.

— Lăsați cearta și duceți-vă la culcare, interveni doamna Natalia.

*

Rămasă singură Dna Natalia își culcă capul pe masă și începu să plângă. După ce se sătură de plâns, ieși în verandă.

Se înoptase de tot Dinspre Raișug se auzea plânsul de copil și glasul mânios al lui Cleja.

— Ți-oi da io ție pești, de tot după tine or fugi.

Printre țipetele copilului se auzea încet și șters glasul Firei. Și iar Cleja:

— Dă-mi pace Firă, că întorc hădăragu ăsta și pe tine. Ce, vrei să-l scoată cu cârligele dela moară din șes.

Se auzea bine în seara asta vorba de departe. E de ploaie, se gândi Dna Natalia.

În jurul felinarului dela poartă se frământa un roi de musculițe. Sburau nebune în sus și în jos, fără să se ciocnească în sbor.

— Doamne, Doamne, se gândi Dna Natalia, multe minunății și bunătăți ai lăsat în lume, dar lăsat-ai și necaz destul. Ori poate necazul să nu fie dela Dumnezeu. L-o fi semănat dracul în lume că prea era frumoasă așa cum a făcut-o Dumnezeu.

Luna avea cearcăn mare și parcă era somnoroasă. Ca prin ceață deasă se vedea podul lung aruncat peste Arieș, și alături, ca o funie groasă, conducta de gaz. Sălciile și arinii de pe mal se ridicau ca umbre împietrite. Era înădușală și nu se mișca nici o frunză.

Depe Cioancă se aude sgomot de găteje rupte și de pas de om. E de bună seamă Gulibardi, cu crâsnicul după pești. Ziua, fiind apa limpede, nu poate face nici o ispravă. De necaz stă la Mozeș și bea. Noaptea mai prinde câte ceva, atâta cât să aibă pe a doua

zi pentru Mozeș. Mozeș îi cumpără peștii și îi dă de băut. Mâncare n'are cine să-i facă, decând i-a murit nevasta. Nici nu dă el mult pe mâncare. Iși mai frige câte un pește tăvălit în făină de mălai.

Dela Mozeș nu se mai auzea nimic măcar că era așa de aproape. Se vede că dăduse poruncă D-l notar să închidă ușa, sau se va fi dus în altă parte. Cine știe pe unde va mai colinda în seara aceasta?

Dna Natalia nu putea să doarmă până ce nu-l știa acasă. Ii era groază că va face vre-o nefăcută de-i va merge vestea și, pe lângă rușine, îl vor scoate și din slujbă. Și așa primpretorul îl ține cam de scurt. A început să afle și el câte ceva despre D-l notar Irimie.

— Oare de ce mă canonește Dumnezeu atât de cumplit? se întrebă cu resemnare înăcrită Dna Natalia.

Ce păcat de moarte am făcut? Ori poate tata sau mama? Bieții de ei. Fie-le țărâna ușoară.

Se gândea cu duioșie caldă la părinții ei și îi părea bine că sunt morți și că morții nu mai știu nimic despre cei vii ori cât de dragi le-ar fi fost.

Se vedea cu ani mulți în urmă în casa curată și încăpătoare a preotului Mureșan Atanasie dintr'un sat mare și bogat de pe Târnave.

Era singura fată. Fratele ei mai mare, Aurel, era dus pela școli și numai în vacanțe și vara venia acasă.

În casa preotului Mureșan era fericire și belșug. Cei doi soți se înțelegeau din ochi și fiecare căuta să-l facă pe celălalt cât mai mulțumit. Nu era o dorință a preotesei pe care soțul ei să n'o înțeleagă și să n'o îndeplinească cât mai neîntârziat și iarăși nu era bucurie sau supărare a preotului pe care soția sa să n'o împărtășească din toată inima. Erau atât de fericiți unul cu celălalt încât nu simțeau trebuința societății. Când se întâmpla să meargă la vreo petrecere, stăteau de vorbă aproape tot împreună.

Serile de iarnă în casa preotului Mureșan, erau calde și luminoase. Pe vatra bătrânească din odaia cea mică ardea focul iar pe masă, lampa cu abajur de porțelan. Preoteasa cosea sau torcea aproape de masă iar Atanasie îi citea cu glas tare vreo poezie sau vreo povestire duioasă. Ii plăceau mai ales poeziile și le citea frumos din tot sufletul. Când îi aducea „Luceafărul” câte o poezie de Goga, o citea până o învăța pe dinafară...

Doamnei Natalia îi plăcea să întârzie cu gândurile în vremea acesteia frumoasă a copilăriei ei.

De ce a urmat mai târziu nu vrea să-și mai aducă aminte. Dar gândurile n'o ascultă. Iși scot capul rând pe rând ca broaștele ce le-a văzut azi în balta dela gârlă. Când se răstește la ele se ascund pentruca în momentul următor să apară din nou.

Aurel moare în război, aproape copil. Preoteasa moare de inimă r a. Dna Natalia o vede stând zile întregi nemișcată cu ochii ațintii spre ușă sau spre fereastră. În câțiva ani numai, preotul Atanasie ajunsese de nerecunoscut. Pustiul îl alunga de acasă.

Se întorcea seara târziu din ce în ce mai amețit. Uneori nu putea urca nici cele 4 trepte dela ușa tinzii. Il ajuta notarul Irimie care era tânăr și'n putere. Câteodată se legăna și el. Era bărbat frumos, notarul, și de viață. A aflat despre el că e văduv și are un copilăș. Totuși aproape s'a bucurat, când preotul Atanasie i-a spus că notarul a cerut-o de nevastă.

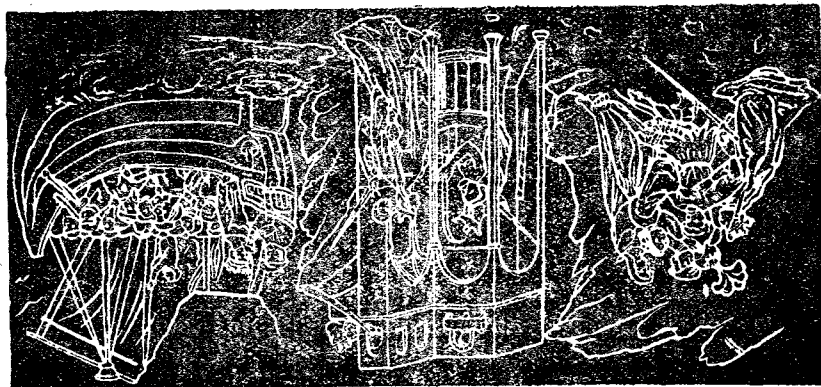
Câțiva ani a fost aproape fericită. Mai târziu a plătit apoi cu dobândă grea anii aceștia. Când și-a dat seama că Bubica seamănă la fire cu tatăl ei, a plâns vreo câteva zile.

— Da, ce dracu nu te culci, tună glasul notarului încă dela poartă, n'am lipsă să mă pândești.

Fără a răspunde, Dna Natalia se pierdu ca o umbră în întunericul dormitorului.

ION IONAȘ

BCU Cluj / Central University Library Cluj



III

Sunt două zile de când ninge. Uneori un vânt subțire împrăștie zăpada, alteori, când parcă întreg văzduhul doarme, rar o mână nevăzută și neobosită împrăștie fulgi mari, sfârcuri de broderii ca spuma.

Știam cu zile înainte că va veni în curând zăpada. Peste pământurile negre și Cerul mohorât se lăsase o tăcere moale, iar peste sufletul și ființa mea o greutate apăsătoare ca un șir de năvoade plumbuite. Aproape de privire la câțiva kilometri, vedeam marginea pământului îmbrobodită în năframă cenușie. Funigiei înlemniseră cine știe unde în văzduh. Toate umbletele deveniseră iuți, și toate privirile triste și înfricate. De ce oare? Această pregătire îndoliată era pentru așteptarea plăcerilor giulgiului alb și mățos al zăpezii? Se putea să fie oare un motiv de tristețe minunăția iernii? Nu cred. Cred însă că toate sunt pentru durerile și îndurărilor provocate de minunata simfonie albă...

La o streșină unde nicidecum nu pătrunde soarele a prins rădăcini mari peste noapte, un firicel mai întâi și o bucată mare de ghiță până dimineața... Acoperișul cald se vede a refuzat să se îmbrace în alb atât de repede și-a torit fulg după fulg alungând spre scocuri apa înrăstătată peste măsură de timpuria descompunere. Cât a așteptat o vară și o toamnă întreagă isbită în picuri dure-roși și murdari, să-i vină vremea când se va putea plimba în văzduh liniștită, îmbrăcată în rochiță de dantelă spumată. Apoi, atinând în minuscula parașută de cristal pământul, un pom, ori un acoperiș cât a dorit să poată sta aci și să vadă cum toată lumea a trecut la credința, și în împărăția, albă... Dar așa este soarta tuturor... Cei împinși în primele linii spre orice schimbare sunt sortii peirii...

În lungul străzii, pe sub streșinile bătute de lumină, se aude un nesfârșit murmur. Nu pot distinge dacă este cântec sau plâns? Poate cântă în frunza țiglelor albite, vântul. Ori poate plâng fulgii de sus, sau cei cocoțați pe gardul de peste drum, de mila celor din lungul streșinii cărora li-s'au spintecat rochițele albe de dantelă, și amestecându-le cu murdăria străzii, le-au frământat ca pe o pâine cu noroiu...

Un copilaș căruia nu-i dau mai mult de zece ani, isbind nepăsător cu piciorul, tot acolo unde zăpada e mai neatinsă trece pe sub biroul meu cântând dintr'o muzicuță. La colț se pierde într'o lume nesfârșită care frământă strada fără sens.

Iarna a adus o fierbere nouă în grijile și viața fiecăruia. În momentul în care natura a început să se liniștească îngropându-se sub giulgiul alb pentru luni de zile, în viața și în sufletele tuturor sălășluia o frământare plină de greutate.

Pe turnul ascuțit al bisericii, numai în partea de către mine, s'au oprit câțiva fulgi mai îndrăsneți. Cine știe, poate erau sături de înălțimi.

De ce-ți spun eu oare toate acestea? Oare la voi nu se simte freamătul blând și trist al aceleiași simfonii?...

Când încep să mă gândesc, dispăre totul în fața ochilor mei. La o poruncă cine știe a cui și de unde s'au oprit pașii tuturor, s'au oprit păsările în sbor, s'au oprit apele, și parcă s'au oprit bătaile inimei.

Singur gândul frământă dela un capăt la altul un ecran viu în care veniți cu toții aproape de mine. Ori de unde aș începe simt cum un val rece ca o poveste cu minuni mă înneacă. Simt cât sunt de neputincios în fața dorului de a mai dumica zilele și serile împreună...

Îm spuneai odată că îl cunoști pe profesorul Neagu. Că ai trăit acolo clipe frumoase, înconjurat de bucurii. Îmi spuneai apoi că ai fost fericit, când ai auzit că stau și eu la familia Neagu, și, ai vrea așa de mult să-ți spun cum am ajuns acolo, între acei oameni care ne-au fost deopotrivă de dragi. La sfârșitul tratativelor ce am dus pentru locuință, ai intrat în cameră tu și Ena, așa că mai departe las gândurilor tale frământarea amintirilor. Până aci însă îți voi spune acum...

Mă întâlnisem cu Costel. Îmi părea posac și amărât. Așa cum pare el de cele mai multe ori, pentru cei ce nu-l cunosc îndeajuns. Urcam încet pe sub poarta Cetății privind fiecare în mozaicul de piatră proaspăt plouată pe care o măsuram cu pașii apăsăți și grei ai cismelor. Deodată Costel se opri și uitându-se la mine cu o față destul de serioasă pe care eu întrezăream totuși un zâmbet, întorcându-și privirea în altă parte, după o aruncătură de ochi în gol, zise:

— Uite ce-i Alexă. Nu mai veni pe sus; mai bine du-te și caută o cameră. De ce să te mai vadă pe acolo, căci într'o bună zi o să te pună cineva să-ți iei rolul în serios. Ne întâlnim la masă. Ori crezi în altă parte?

— Cum vrei...

— Cum zici și tu.

— Cred că e mai bine la masă în parc. Știi tot la masa aceea din colțul stâng al restaurantului.

— Fii serios... și se depărtă în lungul zidului ce urcă în Cetate, cu un zâmbet ascuns pe care l-am surprins totuși la el ori de câte ori putea să-mi facă un bine.

Plouase câteva ceasuri în șir, și acuma o pătură surie de ceață venea cu pași mărunți dar siguri de peste Mureș. Dintr'o privire mi-am dat seama că până în seară ne va învălui întreg orașul.

Când am pornit spre oraș, Costel trecuse pe sub poarta mare a Cetății și poate ajunsese chiar să-și scuture cismele pe grătarul din fața biroului.

Nu cunoșteam încă pe nimeni în acest orașel, care la început

imi părea greoi ca o piatră de moară, și care apoi mi-a fost drag ca o grădină a liniștei.

Se poate însă ca cineva care a potrivit fundul mărilor, a ascuțit vârful munților și a împodobit florile cu minunatele lor culori și parfumuri, să fi potrivit și anumite lucruri în lume pe care noi cei atotneștiutori să le credem simple întâmplări.

Cum umblam așa pierdut pe străzi, m'am pomenit față în față cu Vania. Știi cine-i Vania? Azi e profesor; cu ani în urmă însă el era astronomul clasei noastre. Știutorul și ghicitorul în stele, în cei opt ani cât ne-am ros coatele împreună pe băncile aceluiași liceu și în aceeași clasă. Era tot el cel de demult. În toată figura lui de om mic, îndesat și vesel mereu, intervenise o singură schimbare, mustața. Purta acum o mustață tunsă neagră și aspră, pe care n'a uitat să-mi spună îndată că i-o prăpădesc cei doi drăcușori de copii de câte ori merge acasă, dela școală. Încă dela câțiva pași, după o scurtă ezitare, isbucni:

— Alexă, tu ești într'adevăr Alexă?...

— Eu Vania și după cum vezi numai noi doi în tot orașul acesta...

— Ce faci aici; nu te-ai schimbat deloc...

— Am venit la chemare...

Vania s'a întors din drum și luându-mă de braț, am plecat amândoi în direcția în care eram îndreptat eu, fără să avem o țintă binedefinită.

— Sunt treisprezece ani de când nu ne-am mai văzut.

— Da, dragul meu, treisprezece ani. Cât de mărunți sunt uneori anii și cât de repede trec.

— Trec. Mă gândesc la vremea aceea când ne-am întâlnit. În toamna asta sunt douăzeci și unu de ani. Eram amândoi cu uioșele noi de pănură neagră și opincuțe arămii. Ne-am întâlnit pipăind cu mâinile zidurile groase din bolovani prinși în beton și cu ochii pierduți la înălțimea ne mai văzută a celor două etaje ale liceului din Turda. Când ne-am oprit unul în fața celuilalt și ne-am dumirit asupra portului care vorbea singur, arătându-ne că suntem depe aceleași meleaguri, ale Câmpiei, înainte de a scoate unul sau altul vre'o vorbă, ne-am înfins mâinile, ne-am pipăit hainele și numai apoi ne-am întrebat de unde suntem fiecare.

Nici unul nu auzisem până atunci de satul celuilalt și abia mai târziu am aflat că nu le despărțea totuși decât douăzeci de kilometri.

— Io's pe-a 'ntăia.

— Și io. —

— Hai, să ne facem frați de cruce.

Când ne-am adus aminte de frăția noastră de cruce, deși cu ochii umezi, ne-am oprit amândoi într'un hohot de râs. Ajunsesem fără să ne dăm seama în colțul pieții lângă chioșcul din fața parcului.

Septembrie trăgea clopotele de vecernie, deși nu era mai mult de 5.

— Spune Alexă, nici nu tem întrebat, unde mergeai, sau căutai pe cineva?

— Căutam o cameră de închiriat.

— Singur?

— Nu. Cu un prieten; un ofițer.

— După ce-și roti odată ochii pe sus, atrăgându-mi chiar atenția, la aducerile aminte, plesni odată din degete:

— Am aflat; vino cu mine.

— De unde așa de repede, când nu se vede nici o stea? Am răs amândoi, apoi Vania continuă:

— Vino cu mine, am un coleg, un profesor, care, sunt sigur, că îți va da o cameră în casa lui. Are o casă mare în plin centru.

Centrul nu conta pentru mine în acest orașel pe care îl puteai tăia în două dintr'o țigară.

Așa, am ajuns în casa în care m'am întors cu anii înapoi, dibuind prin undele neprețuitei fericiri a copilării, sau închizând obloanele prezentului și petrecând, după cele mai tari și drepte impuneri ale budhismului. Cu ochi închiși asupra trecutului și viitorului, ducim pâinea caldă a momentului, care se năpăstua asupra noastră ca o furtună. Sau, uneori în serile nesfârșite și calde, lăsând să se strecoare în sufletele tuturor freamătul unei mai veșele melodii pentru mâine.

În capătul scării ne întâmpină cu ochelarii rotunzi, umbaindu-i fața încă atât de tânără, doamna Neagu. Când ne văzu urcând scările, așteptându-se desigur la o prezentare, își șterse mâinile într'un colț al șorțului de bucătărie; poate nici nu observam acest lucru dacă nu începea cu:

— Să mă scuzați, dar, vedeți am atâta treabă, la bucătărie, în casă, la toate că nu dă Dumnezeu să-mi gălesc o servitoare.

— Nu-i loc de scuze, ci de laude unei bune gospodine, zise Vania, apoi adăugă: — o cameră nu aveți cumva pentru prietenul meu?

— Vorbiți cu soțul meu, e la radio — zise doamna, apoi, cu o umbră de necaz în colțul buzelor se îndreptă spre bucătărie, după ce dintr'un semn al mâinei ne arată ușa pe unde se putea ajunge la Domnul Neagu.

L-am găsit atunci, așa cum l-am găsit după aceea în fiecare zi, timp de aproape două luni. Afundat într'un fotoliu până la umeri, cu papuci și încins cu un halat dela gât până la călcâie, cu țigaretul de cireș în care fumega un muc de țigară răsucită din tutun combinat, cu ochelarii groși strânși deasupra nasului drept, oblit parcă de o tufă deasă de mustață retezată cu foarfeca. Deasupra capului, din imensul aparat de radio un neamț vorbea englezește, printre niște imposibile scârțaituri.

Când ne-a văzut intrând, fără să se miște își eliberă numai mâinile, punând un ziar și o hartă pe fotoliul vecin, apoi, întinse mâna prietenului și după prezentarea acestuia, mie. Își propti coatele pe genunchi și fălcile în palme, apoi ne pofți rece și calm:

— Ședeți, domnilor.

În această clipă nu m'am gândit că va veni o vreme și încă foarte repede, când omul acesta calm și rece ca un nordic îmi va fi drag ca un prieten și prețuit ca un părinte. Tăcerea în casa încă necunoscută îmi produse o apăsare ce mă făcea să mă simt plictisit și dezorientat, în misiunea ce aveam de îndeplinit. Când i-am vorbit de cameră, ne-a răspuns scurt:

— Nevastă-mea se ocupă cu astfel de treburi, să o chemăm pe ea.

Se sculă, își strânse halatul și deschizând pe jumătate ușa, spuse nu știu cui de afară:

— Spune doamnei să poștească până aici.

După câteva momente intră doamna și fără să mai aștepte vre-o întrebare, începu să vorbească despre camere.

— Acum n'avem, dar poate pe joi, pleacă băieții. Trebuie să meargă cu unitatea într'o comună pe undeva pe aproape; dealtfel și-au împachetat lucrurile; în orice caz... Dar să știți, camera costă 2000. Nu o dau pentru nimic în lume mai ieftin...

Trecuse mai bine de un ceas, când ne-am dat seamă că nici unul nici altul din noi, nu-i nici posac nici rău voitor. Ba dimpotrivă, am găsit chiar că avem păreri cari de cele mai multe ori merg pe același drum. La un moment dat vorbeam toți și din câte o vorbă de nimica râdeam cu toții.

Atunci ați intrat în cameră tu, și Ena.

Ne-am prezentat. Voi v'aji așezat fără vorbe pe două scaune iar noi fără o schimbare deosebită, ne-am continuat discuția.

Când se întunecase bine, am plecat să-l găsim pe Costel, sau să-l aștept la masa lui din colțul stâng al restaurantului din parc, având siguranța că de a doua zi, vom locui la familia Neagu.

Afară, sosise odată cu înserarea aerul proaspăt și tare de pe valea Ampoiului. Umbre negre se plimbau în jurul parcului în care ultimele flori roșii se ascundeau sub frunzele pe jumătate uscate. Băncile rondurilor erau goale. Nici o undă de aer nu se mișcă. Parcă inlemnise întreg pământul îmbrățișat cu înălțimile văzduhului. Când era aproape să intru la Costel, un gălăgios sfat pășăresc, mă opri pentru câteva clipe. Către sud, cine știe până unde, treceau în sbor înalt cocorii...

VASILE I. RUSU

I. Agârbiceanu, Domnișoara Ana, roman, Edit. Națională Gh. Mecu, București, 1942, ediția II-a, 415 pag. Lei 300.

O schimbare de guvern, aduce ceva perspective de pricipo-seală și pentru țăranul Ion Muja, într'un sat din Ardeal. De altfel el se mulțumește cu puțin: un post ca vai de el, la oraș și o bursă pentru Ana, unica lui fată. Ana dă dovadă de-o mare putere de voință, prin ceea ce ajunge întâia la studii și la purtare, spre uimirea corpului profesoral, care în majoritate avea alte preconcepții asupra elementelor dela țară. Ana își păstrează bursa și după ce tatăl său își pierde postul obținut prin sprijinul politicianilor, căzuți și ei dela putere, pe neașteptate. Cu clasele și cu anii ce trec, Ana face frumoase progrese. În clasele superioare are ocazia să-ntre lot mai adânc în mediul societății culte, suprapuse. În anturajul familiei Frunzescu, își petrece vacanța cea mare la o moșie din Vechiul Regat și la Constanța pe malul Mării Negre, făcând cunoștință cu oameni și moravuri din societatea subțire. Va ieși curată, oțelită și antrenată. Ii va rămânea amintire plăcută: inginerul Dinu Marinescu. Intoarsă, cu câteva săptămâni înainte de începerea noului an școlar, află cu surprindere că părinții, dela pierderea serviciului ce au avut la oraș, trăiesc în mari lipsuri. Dă dovadă de-o energie excepțională, câștigându-i tatălui său un nou serviciu, la tribunal. Cu armura-i sufletească făurită an de an, de joacă intențiile consilierului Zamfir. Frumusețea fizică și mai ales cea sufletească o înalță în considerația directoarei, care-i devine ca o mamă, cu înțeleptele-i povești. Corespondența dintre Ana și Dinu Marinescu, în cursul anului școlar, este încurajată și de Doamna Directoară, care descoperă în inginerul Marinescu pe un bărbat superior. În următoarea vacanță mare va cunoaște Sinaia, invitată de familia Teodoru. Se va întâlni cu Dinu Marinescu, într'un admirabil cadru al naturii. Iubirea sfântă dintre cei doi tineri se va cimenta și va duce la terminarea fericită a povestirii, prin pregătirile de căsătorie ale Anei cu Dinu.

Un roman, așa dar, prin excelență al biruinței. O atmosferă de luptă, de păstrare a nobilelor virtuți, de înfrângere și sugrumare a răului, și de triumf a omului peste adversități, respiri cu mulțumire dealungul acestei cărți, simțind că-ți face bine și-ți sporește bucuria vieții.

Dar scriitorul Ion Agârbiceanu, în acest minunat roman, a întretesut cu mână de măiestru nu numai povestea unei tinere, în luptă cu mediul pestilencial al lumii dela orașe, până când izbuțește să-și atingă o țintă la care nici nu s'a putut gândi, în dorința-i unică deocamdată de-a-și face o carieră. În desfășurarea vieții acestei copile dela țară, este implicată societatea românească, cu multiplele ei aspecte și probleme, din ultimii douăzeci de ani.

Chiar la începutul romanului avem o icoană a ravagiilor ce a produs politicianismul în sufletul vieții dela sate. Discuția în corpul profesoral al liceului de fete dacă e bine sau nu ca și fetele de țaran să urmeze școli mai înalte, este prilejul desvelirii unor răni usturătoare ale societății românești.

Contrastul între Ana și Rada în drumul cu trenul pentru vacanță la moșia pe Bărăgan, moravurile lejere, scandalul cu exhibițiile cărnurilor goale pe plajele Mării Negre, relevă alte probleme care trebuie să ne dea de gândit. Interesante zări deschide Agârbiceanu asupra unor stări de spirit, care ne-au trecut apoi prin mari nenorociri, în discuțiile tineretului din satul natal al Anei. Dar ceea ce va denunța ca pe o primejdie națională, sunt mai toate păcatele adânc înrădăcinate ale clasei suprapuse: superficialitatea, protecționismul veros, luxuria, huzurul, sensualismul.

În și alături de această lume, cele două suflete, al Anei și al lui Dinu Marinescu sunt delicate întrupări ale frumuseții morale.

Dar trebuie să ne oprim la atâtea pagini de încântare zugrăvite în acest roman. Așa e de pildă pagina aceea (98—99), unde Ana în tren stă la geam privind câmpul și fredonează un cântec dela ei din sat. Sau episodul excursiei fetelor și băieților dela conacul familiei Frunzescu, în liber, la pădure. Descrierea acelei zile de vară, cu florile câmpului, cu insectele, cu arborii, și tinerețea fermecătoare a omului în mijlocul lor, îți evocă de-odată și obsedant toate senzațiile, pe care le oferă din când în când mareașta natură, numai în marile capodopere.

Frumoasă e și Sinaia cu aerul de umbră și răcoare și idila dintre Dinu și Ana văzută de Agârbiceanu.

„Când sosi la gară se inserase și, dintre piscurile brazilor de pe crestele înalte, ieșea o lună plină, rotundă și albă, transparentă, de parcă era bătut banul ei uriaș din foițe subțiri de argint curat. Răsărea în singurătăți înalte, într'o puritate cosmică nevăzută încă de Ana. Se părea că aerul nou, din lumea aceea de sus a lumii, pătrunde până aici, pe peron. Un aer pe care-l simțea în nări proaspăt, tare, neînceput, pătruns de mireasma bradului. Din toate părțile, în fund de-asupra orașului, coborau prăpăstioase în pereți negri pădurile de brad. Anei îi păru că simte, că pipăie aerul proaspăt și cu ochii, cu pleoapele...

Ana avea senzația puternică de-a fi intrat într'o lume a uriașilor incremențiți în mușenie. A lor era toară împărăția asta de jur împrejur până la cer. Vieața omului aici, cu clădirile, cu circulația, cu existența, nu mai era decât o lume a piticilor...

Părea că distinge în văzduh, deasupra capului, linia dela care începe împărăția cea peste fire și până unde se ridică freamătul domol al vieții omenești, potolit de inserare". E un preludiviu al fericirii Anei cu care se va întâlni în aerul acesta regal, și aparența căreia s'o întâmpine înșiși cititorii, reluând acele pagini de încântare.

În concluzie finală, romanul Domnișoara Ana, îl considerăm o realizare a rasei, o carte clasică, vrednică să devină numai decât lectura de căpătâiu a întregii societăți românești.

Ion Codru Drăgușanu, Peregrinul transilvan, 1835 — 1844, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, București, 1942, 250 pag. Lei 200.

Cartea „*Peregrinul transilvan*” redeshumată de către d-l Șerban Cioculescu, ne revelează un scriitor ardelean cu vitreg destin literar, de-acum un secol. Interesantul și enigmaticul Ion Codru Drăgușanu, înzestrat cu excepționale însușiri de scriitor, în 35 de epistole, pe 227 pagini de tipar, adresate unui misterios destinatar, pe care îl agrăește când „dilecte”, când „dulcele meu” sau „frate”, povesteste, sociabil și încântător, un drum de 16 călătorii, făcute prin Europa între 1835—1844. Cartea începe cu povestirea trecerii și a peripeziilor în Muntenia, prin „Vama Cucului” în luna Iunie 1835. Frumos și vrednic de oricare scriitor contimporan, este luarea rămasului bun dela Ardeal:

„Înainte mea era Țara Oltului, ca o grădină măreață, întinsă, țărnută de Carpații Făgărașului, de culmea Perșanilor și de malul ardelean, formând râpa dreaptă a Oltului, dela Măgura Craiului până la Tâlmaciul.

O, țară mândră, din care nicicând nu ieșisem! O, munți gigantic, cu poale verzi și albi la creștet, desemnați de Creator în șir regulat, ca o falangă de armată! O, râuri limpezi, și tu principele apelor transilvane, Oltule! Azi poate vă privesc pentru ultima oară! O, panoramă fermecătoare, când te voiu revedea!

Soarele se apropia de Apus și, cu rezele oblice, aurea vârful de granit prefăcut în șist sur prin intemperiiile seculare și milenare în regiunile înalte... Grânele verzi pe larga luncă a Oltului undulau de lina boare a serii, ca apele unui lac întins. Profumul de sulfina și mii de alte flori inundau aerul ca un balsam răspândit de zefir.

În satul vecin, sub picioarele mele, unde petrecusem șapte ani, învățând carte..., trăgeau clopotele de inserat, și sunetul metalic, vibrând, ajungea până la culmea unde eram așezat, nori în ciro-strat divers colorați desenau orizontul răsăritean, în depărtare”. (pag. 7—8).

Și peregrinările lui Drăgușanu încep chiar de a doua zi după trecere în țară. Câțiva ani și-i petrece ca muncitor agricol, țârcovnic la o biserică, practicant administrativ, apoi meditator de germană. În timpul acesta învață „francește”, și la 1838, în suita Domnitorului Munteniei, care întreprinde o călătorie incognito, sub numele de colonelul Sanders, trece granița și se îndreaptă către Europa occidentală. Călătorește peste Ungaria, la Viena, apoi la Milano și Roma, și iar la București peste Giurgiu. În Mai 1840 o ia din nou la drum, în anturajul junelui principe G. G., peste Viena, Baden-Baden, Paris, Londra și iar Paris, unde se desparte de prinț din cauza unei neînțelegeri, și rămâne pe străzile Cetății Lumina, amenințat de mizerie. Prin mijlocirile unei midinete obține un serviciu la o bibliotecă de împrumut, unde este bine retribuit. Dorul de ducă însă îl pornește din nou la drum. În Iulie 1842, peste Provanșa ajunge la Marsilia și Nizza, unde se imbarcă pe nava „Santa

Chiara" și, după peripecii povestite cu vervă, descinde la Neapole. Aici are ocazia să cunoască minunata climă a Italiei, Vezuviul și pe lazzaroni, pe care îi descrie cu multă înțelegere și chiar cu simpatie. Din nou la drum, în calitate de curier poliglot, însoțește o familie rusească peste Europa Centrală până la Petersburg. Și din nou, în aceeași calitate, însoțește pe un prinț rus în Europa Occidentală. Trece peste Prusia și Berlin la Paris. Poposesc câteva luni în Elveția pentru refacerea sănătății Prințului, și de aici peste Paris, în 11 Octomvrie 1843, îmbarcați pe „Ariadne”, debarcă la Londra. Are parte de-o ceață specific londoneză. Asistă la ceremoniile instalării Lordului-mayor, zărește pe Regina Victoria, participă la o vânatoare de vulpi, aranjată în cinstea Prințului, din care își notează părțile pitorești și ni le comunică în culori vii. Tot în suita Prințului, reintors la Paris, în Septemvrie 1844, în pădurea regală Rambouillet, asistă la o spectaculoasă vânatoare de căprioare, ale cărei tablouri le-a eternizat în următoarele pasagii: ... „Gonirăm un căprior, până ce căzu; apoi ne reunirăm, la suflarea cornului, la masa rotundă. Căpriorul fu jupuit, și în piele se așezară măruntaiele, pe care le ridică un vânător cu ambele mâini. Cei cinci sute de câini erau înțarcuiți grămadă și reținuți la distanță respectabilă de bicele vânătorilor, însă făceau un oribil chelălău, întărâtați prin continua clătinare a pielii dinaintea nasului lor.

De-odată, dându-se semnul, măruntaiele căpriorului se aruncă jos și, toți retrăgându-se, se lasară pradă câinilor, care, într'o clipă, formară turn și zece minute se aruncară în cerc până la o distanță necrezută. Un spectacol extraordinar, ce nici nu-mi puteam închipui. Aceasta se chiamă frânțește: „la curée”, și e coroana desfătării vânătorești”. (Epist. XXXV, pag. 227).

Am dat în cele de mai sus spațiul pe care se extind expunerile lui Ion Codru Drăgușanu în „*Peregrinul transilvan*”. E abia o schițare palidă a bogățiilor ce pot fi urmărite în această carte redeshumată. Cele 35 de epistole, în care e scrisă, deși conțin variate priveliști, portrete și reflexii, după ținuturile și neamurile văzute, ele constituiesc totuși o lucrare omogenă, cum o arată cu prisosință excelentul comentator, d-l Șerban Cioculescu, în studiul său introductiv. Pentru consultarea bogăției de icoane, episoade, caracterizări, portrete, moravuri și aspecte ale vieții, culese în aceste pagini palpitate, trimitem la lectura cărții. Numai în contactul cu fraza puțin inovată a încântătorului scriitor ardelean, se pot gusta puterea de observație și vervă, umorul și spiritul de aventură, miraculos întâlnite în „*Peregrinul transilvan*”. Aparența ne indică o carte cu multe și instructive note de călătorie. Lectura mai atentă însă ne ispitește să ne gândim la mai mult decât atât. Într'adevăr, materialul condensat de autor, raportat la atâtea aspecte din viața românească de aici și de peste munți (biserici, administrație, soarta țăranilor, munca câmpului, moravuri) și la alte atâtea laturi ale lumii europene prin care a trecut scriitorul acum un secol (căi de comunicație, obiceiuri, cultură, mașinism, limbă, clase sociale în prefacere) ne înclină către imaginarea unei cărți, în care din perspec-

tiva unei panorame, trăiesc evenimente, oameni și icoane, ca într'un fel de roman. Insușirile de scriitor ale lui I. Codru Drăgușanu sunt remarcabile, dela epistolă la epistolă. Fraza mereu îmbogățită, variată și colorată îi reține atenția și curiozitatea, metropolele văzute de acest călător în prima jumătate a sec. XIX vor constitui întotdeauna un material prețios la reconstrucția vieții europene ce s'a dus.

Insemnările lui despre procesiunea cu Sf. Euharistie la Viena, unde a văzut și pe Maiestatea Sa Impăratul (Ep. XIV, pag. 77), despre carnavalul din Roma și despre For (Ep. IX, pag. 42—44, Ep. X, pag. 50—51), despre transportarea la Paris a rămășițelor lui Napoleon, la 15 Decembrie 1840, la care a asistat (Ep. XIX, pag. 110—111) sunt scene zugrăvite cu pană de măiestru.

Dar leitmotivul mândriei lui de neam, cu care îi sunt pigmentate epistolele? Remarc numai două. La întoarcerea dela Vezuviu pe lângă un cimitir, despre care se întreabă dacă raiul poate fi mai frumos, îi ajunge la urechi o melodie languroasă, care de loc îl transportă în Ardeal. O bătrână italiancă păzind poamele pe jumătate coapte, cânta o arie curat de „frunză românească” (pag. 167). A doua explozie de mândrie de neam i-o prilejuește elogiul ce-l aduce geniului, limbii și culturii franceze (Ep. XXXIV, pag. 219—220). Iată ce gânduri îl obsedează cu această ocazie: „Deșteaptă-te Române! Botează-ți pe fiul tău: Traian, și, oarecând, cu mintea deșteaptă, va măsura calea lactată uranică, ce între Români, după eroul Imperator, poartă acest nume (Troianul). Pune-i numele păgânului erou Achile, și călcâiul său te va apăra de urmele servilismului și ale degradației”. (pag. 220).

Am închis cartea cu o emoție de încântare. Știm cât de rădus e numărul cărților în posesiunea acestui farmec.

Lectura „Peregrinului transilvan” în adevăr procură multă desfătare, dar și admirație pentru autorul al cărui „vitreg destin literar” se răzbună abia în zilele noastre. Nu mai puțină considerație datorăm reactualizatorului acestui op, eruditului și distinsului scriitor Șerban Cioculescu, pentru alesele studii introductive, cât și pentru toate notele explicative, împreună cu glosarul dela urmă.

TEODOR MURĂȘANU

Henri Thomas, Găleata de cărbuni (Le seu à charbon),
roman, Paris, N. R. F. 1940.

Analiza minuțioasă a psihologiei feminine și a iubirii e o veche tradiție a literaturii franceze. De la Fedra, arsă și frântă de pasiune, la mândra și îndrăzneța Mathilde de La Mole a lui Stendhal; de la odioasa marchiză de Merteuil a lui Laclos, la eroica Alissa a lui André Gide, am fost obicinuiți, să vedem mișcându-se pe primul plan, figurile pure sau păcătoase, amare sau suave, mai întotdeauna tulburate și patetice, ale femeii îndrăgostite.

E drept că în ultimul timp — hrănită desigur de războiul mon-

dial și de înflorirea sporturilor — a ieșit la iveală, o literatură a camaraderiei virile, în care iubirea ocupă un loc mai redus.

E surprinzător totuși romanul tânărului Henri Thomas.

E o carte care nu are de a face nici cu frontul, nici cu atletismul și e pur băiețească.

Se petrece la un colegiu dintr'un orașel de munte, la începutul anului școlar. Acțiunea principală se desfășoară în jurul elevului Paul Souvrault, care însetat de dorul libertății și poate de al suferinței, încearcă să fugă din colegiu, se răsvrătește împotriva profesorului Dumont, care îl iartă și și-l face prieten. Cu tot atâta interes și atenție însă, H. Thomas analizează gândurile și faptele fiecărui personaj în parte, dela director la oamenii de serviciu. Am putea spune astfel că sunt mai multe acțiuni, legate tangențial între ele și cari culminează cu conferința școlară, un fel de Judecată de apoi a romanului.

Personagiile — mai toate purtând o neliniște în suflet — sunt construite între rău și bine, cu o gradajie subtilă. La cele două capete opuse avem pe angelicul Paul și pe demonicul René Tessier (cât este de analog adolescentul acesta sensual, gras și răufăcător ca un Mefistofeles burghez și lipsit de poezie!) Apoi bătrânul director, lamentabilă victimă a demonului luxuriei și Klaus Lee stăpânit de demonul pervers al cunoașterii și al experiențelor primejdioase. De cealaltă parte, profesorul Dumont, patetică figură de sacrificat al cinstei. Virtuțile sale nerăsplătite îl împing uneori spre mânie sau acreală, pe cari de îndată însă le convertește, printr'o mișcătoare alchimie, în iubire. „La violența mâniei urmă violența iertării”, scrie cu o concizie demnă de sec. XVII, tânărul autor. La mijloc de rău și bine se află torturatul Louis Schmidt, băiatul de serviciu. Singuratec, de o timiditate bolnavă, cu sufletul însetat de puritate și cu privirea vicioasă plecată pe gaura cheii. Iar în fund hieratic, având rolul cerșetorilor din tragediile antice, bătrânul servitor cu găleata de cărbuni, pe care introducerea recentă a caloriferelor a făcut-o inutilă. Continuă totuși s'o târască asemenea unui simbol, pe scări și prin clase, el însuși devenit inutil acum, până când moartea îl răstoarnă.

E de remarcant, după cum am mai spus, nu numai lipsa unor figuri feminine (în afară de metresa profesorului Lee, de altfel destul de fugăr schițată) dar și lipsa iubirii. E reprezentată numai sub forma de ispiță a cărnii contra căreia aproape toate personagiile luptă cu sau fără izbandă. Păcatul nu are nimic seducător în romanul lui H. Thomas. Suntem foarte departe de frumosul demon romantic. E desfrâul trist al bătrânului director care obține — ca supremă favoare — dela vânzătoarea interesată și batjocoritoare să-i mângâie genunchiul cu mâini posticioase și umile. E obsesia singuratecă a chinuitului Schmidt. E spiridigul obscen care împinge pe elevul Tessier, să facă inscripții indecente pe ziduri.

Din potrivă, castul Paul, are un fel de tendință de părăsire a propriului trup, pe care ar vrea să-l reducă prin oboseli și suferințe. Cuvintele pline de dispreț și mahnire, cu care se apostrofează pe

sine însuși, pentru că n'a reușit un exercițiu greu la paralele, conțin — sub grosolănia expresiilor de licean — toată melancolia ideală a frazei lui Hamlet. „Dece nu mi se topește carnea și nu mi se preface în rouă!“

Tânărul autor știe să redea cu o precece măiestrie atmosfera. Tristețea cenușie a internatelor, sălile de meditație toropite și statice, monotonia halucinantă a orelor cari se urmează întocmai. Serile umede de început de an școlar strâng inima ca o descurajare. Și peste tot — nevăzut — circulă misterul. Poate taina însăși a vieții omenești.

Plimbările scotocitoare și furișe ale lui Tessier, examenele de conștiință ale lui Paul, ultimele ceasuri ale bătrânului servitor cu gândurile copilăresc incoherente, scena atât de mișcător ridiculă în care Souvraut, redevenit băiețuș, cere iertare lui Dumont, sunt pasagii de o mare intensitate.

E de observat că nimic dulceag sau sentimental nu se strecoară în paginile cărții. Un fel de tinereță virilă și eroică o stăpânește. E o luptă patetă împotriva vieții de confort și compromisuri. Întreg romanul respiră curejul unei trăiri dârze și aspre, setea de izbândiri dificile.

LEȚIȚIA PAPU

Vasile Scurtu, Cercetări folclorice în Ugocea românească,

București 1942, Academia Română. Extras din Anuarul Arhivei de Folklor.

Ugocea românească este o regiune care reprezintă punctul extrem al românismului nord-vestic. Face parte din județul Satu Mare formând plasa Ugocea, așezată la marginea de N. V. a acestui județ cu următoarele comune: Băbești, Batarci, Bocicău, Cidreag, Comlăușa, Dobolț, Gherța Mare, Gherța Mică, Halmeu, Porumbesti, Tarna Mare, Tămășeni, Turț, Turulung și Valea Seacă.

În timpul celor 10 ani de profesorat la Satu Mare, D-l V. Scurtu și-a făcut o datorie de conștiință cercetând această regiune sub aspect istoric și etnografic, dar mai ales folcloric. Rezultatele acestor cercetări sunt cuprinse în cartea de față. Ugocea românească n'a fost cercetată încă de nici unul din folkloriștii noștri, lucrarea d-lui V. Scurtu fiind cea dintâi brazdă într'un teren întelenit.

Partea destinată folklorului propriu zis este precedată de o scurtă privire istorică asupra regiunii și vechimii elementului românesc. Ac-asta, subliniază d-l V. Scurtu, „pentru a se vedea că temeiurile stăpânirii românești dela N. V. sunt solide și justificate“.

Vitrega episcopie dela Muncaci a avut însă ca rezultat funest trecerea multor români ugoceeni în rândul rutenilor catolici. Românii au fost mult mai numeroși în Ugocea. În comune, astăzi maghiarizate, existau odinioară numai Români.

Starea culturală a Românilor din Ugocea desigur că n'a fost înfloritoare. Stăpânirea streină n'a avut interes să le deschidă ochii. Ce s'a făcut în ultimii 20 de ani, este desigur, din nou, pe drumul pieirii.

Intre Ugoceni și Oșeni există multe note comune, dar și multe deosebiri. Cei dintâi sunt mai pașnici, mai potoliți și pe o treaptă culturală superioară. „Noi nu sâm Oșeni, noi sâm Ugoceni, răspunde foarte categoric ugoceanul, Oșenii is acolo în sus la Negrești, la Călinești“.

Ocupația Ugocenilor este agricultura, dar pământul e sărac. mulți dintre ei lucrează prin țară, la păduri. Așezările lor sunt modeste și sărăcăcioase. Portul se aseamănă cu al Oșenilor și al Maramureșenilor: izmene sau cioareci largi, cămașă scurtă, o curea lată peste brâu și nelipsita straiță brodată.

Ca fire, la prima vedere sunt ursuzi și nepriștitori. În fond însă sunt veseli, fataliști și deci puțin impresionabili în fața mizeriilor vieții, refractari inovațiilor de orice fel, buni la suflet, ospitalieri, mândri de originea lor, ironici față de străini sau chiar de Români din alte regiuni, profund religioși și, mai presus de toate, iubitori de libertate.

Folklorul este bogat și asemănător cu al Oșenilor și Maramureșenilor. „El este un document al existenței noastre și, în același timp, un semn al vitalității neamului nostru, care, cu toate nenorocirile ce s'au abătut asupra lui, și-a păstrat ceea ce numim specificul nostru național“.

Intre speciile de poezie populară predomină strigăturile și colindele. Nu sunt puține nici doinele. Desigur că eterna temă a lor rămâne dragostea:

Măi mândruț, de m'ai lăsa	Din arat până'n săpat
Ieu atâta te-oi ura	Mă-ta să te 'ntoarcă 'n pat
De și văile-or săca	Pe culesu căneptii
Și pietrile s'or topi	Să te 'ntoarcă doftorii.
Și din tine om n'a hi	

În ce privește graiul, palatalizarea e fenomen general. Găsim încă multe urme de rotacism, deasemenea forme arhaice de infinitiv în loc de subjonctiv: „... prin codru de a vânare“.

Multe și originale sunt obiceiurile și descântecurile pe care cercetătorul numai cu greu a reușit să le afle, dela babele meștere care au tot interesul să le tainuiască.

Cu multă dragoste de subiect, cu cunoscuta-i competență și metodă, d-l V. Scurtu face din această lucrare o prețioasă contribuție la cunoașterea sufletului românesc, suflet unitar pe deasupra tuturor caracterelor regionale de grai și de folklor, care nu făc decât să-i dea aspecte și străluciri nouă.

Acest suflet nu se oglindește nicăeri mai limpede decât în producțiunile poetice, artistice, în credințe și în obiceiuri.

Cartea d-lui V. Scurtu este o astfel de oglindă. M. IOSIVAȘ

O editură ardeleană.

Mica Romă a Transilvaniei înseamnă în analele culturale o pagină luminoasă. Dela 1750 tiparnița Blajului a dat la lumină mii de cărți, din toate domeniile. Din această fântână a darurilor s'au revărsat valuri de lumină peste întreaga țară. La multe biserici din Basarabia întâlnești tipărituri blăjene din secolul al XVIII-a. În afară de numeroasele cărți teologice și literare, au apărut la Blaj manuale de curs primar și secundar, cărți științifice, precum și nenumărate publicațiuni periodice. Blajul a ajut în toate timpurile oameni mari. Biblioteca Centrală a acestui oraș îți oferă prilejul de a vedea munca titanică a figurilor mari. Dupăcum spune un filosof francez — morții conduc lumea. — Spiritele oamenilor mari din alte vremi planează și acum asupra Blajului. Vlădicii, canonicii și dascălii de altădată, cu opera lor atât de importantă, sunt și acum în spiritul Blajului. Blajul nu are statui, dar are pe firmamentul său aștri strălucitori de ieri. Un grup de intelectuali din Blaj, dorind să fie cunoscute figurile mari ale Blajului, au întemeiat o editură. Din contribuția benevolă a acestui grup de mari admiratori ai figurilor blăjene s'au pus bazele unei societăți de editură. Societatea nu dorește afișaj — poate consideră îndrăznește chiar și rândurile mele. Dorește să dea publicului cititor lucrări bune despre oamenii Blajului. În numărul trecut al revistei noastre am pomenit de lucrarea profesorului Radu Brateș — Aspecte din viața Blajului. — Cu această lucrare de sinteză, scrisă cu mult elan liric și care este o prezentare a istoriei Blajului și a glasurilor autorizate cari au scris ceva despre Blaj, se inaugurează publicațiile tinerei edituri. Comentariile foarte favorabile ale revistelor literare ne dovedesc că tânără editură a avut ideea fericită de a publica cu titlul de introducere o lucrare importantă. După privirea sintetică vor urma studiile biografice. Fiecare biografie va avea 64 de pagini. Seria biografiiilor o inaugurează lucrarea profesorului Nicolae Comșa, despre Episcopul Inocențiu Micu Klein, marele luptător al cărui nume îl poartă Piața Centrală a Blajului. Marele Vlădică își doarme somnul de veci în Biserica Madona del Pascolo, a călugărilor bazilieni ruteni greco-catolici (e și sediul superiorului general al bazilienilor). Studiul dela Blaj îi reactualizează viața sbuciumată de luptător, de energic apărător. Vor urma evocări documentate ale altor Vlădici și apoi ale canonicilor și dascălilor. Cine nu drește o lucrare sintetică despre: Petru Pavel Aaron (asupra căruia s'a făcut și o teză de licență în apus), Ioan Bob, Gregoriu Maior Lemeni, Al. Sterca-Șuluțiu, Ioan Vancea, Vasile Suci, Samuil Micu Klein, G. Șincai, Petru Maior, Timoteiu Cipariu, Ion Micu Moldovan, Augustin Bunea et quoque cursores vitae lampada tradunt. Energiile din Mica Romă merită să fie studiate cât mai mult. Mai sunt opere inedite ale figurilor blăjene. Nu se pot publica din cauza lipsei de fonduri, dar poate se vor tipări mai târziu. Studiile acestea vor descoperi multe secrete ale Muzei Clio.

IOȘIF B. NAGHIU

Sub conducerea d-lui I. E. Torouțiu, nemuritoarea revistă fondată de Junimea dela Iași, cu fiecare caet nou, este o încântare pentru sufletul pasionat de preocupări literare și culturale. În N-rul 7—8, din cuprinsul vast și variat, desprindem articolele închinat lui Giulio Bertoni, marele erudit și prieten al Românilor, semnate de Ștefan Cuciureanu și Didona Dinescu-Loreti. Tot din lumea și cultura Italiei, d-l Leon Diculescu prezintă personalitatea lui Vittorio Imbriani, fragment dintr'o lucrare în pregătire. În spiritul vechiu al Junimei, credem, sunt și traduceri din germană, Goethe: Götze von Berlichingen, trad. de Laura M. Dragomirescu; Cucoarele lui Ibykus din Schiller, trad. de Victor Morariu, apoi din italiană, Infernul lui Dante, trad. de G. Murnu. La pagina „Fărâme de lumină” d-l I. E. Torouțiu comentează interesante documente de istorie literară: I. Al. Brătescu-Voinești către Mihail Dragomirescu. Revista se încheie cu îngrijita cronică a cărților și a revistelor. — În N-rele 9—10, d-l Mehedinți scrie despre „Revistele de odinioară — Convorbiri Literare, conferință ținută la radio, relevând, cu multă dragoste, rolul acestei reviste în luptele de biruință ale literațiilor junimiști. Găsim însă în acest caet minunata descriere „Anotimpurile Dunării”, de Emanoil Bucuța, pagini de antologie, zugrăvind cu înaltă măiestrie sguuitoarele frumuseți ale marelui fluviu în peisagiu românesc. La pagina versurilor, totdeauna abundente, Aurel Marin semnează „In grânele înalte”, notații inspirate pe frontul de Răsărit. Comentarii și analize îngrijite găsim și în acest număr dublu despre cărțile și revistele apărute. — Ultimul Nr. primit (11—12), în frunte, aduce panegiricul d-lui ministru N. N. Crețu, rostit la mormântul lui M. Dragomirescu. C. Rădulescu-Motru prezintă o comprehensivă și documentată recapitulare a activității Academiei Române, intrată în al 75-lea an de existență. Urmează valoroase traduceri din germană (Goethe: Faust II. de L. M. Dragomirescu) și din latină (Ovidius: Fastele, C. I. de D. Cuclin). Emil Giurgiuca semnează o suavă „Rugăciune”, inspirație fercită, cu semne de înnoire, de sub cerul Italiei, la Siena, ni se pare. O cântare de laudă în graiul tracic, artei și spiritului din țara lui Dante, a lui Assisi și a celorlalți mulți preoți ai artei:

Secole îngrămădite în încăperile tale murmură...

Preoții artei — legiune, au slujit să descopere,
Să ridice de asupra zilei ce îngenuche 'n seară, Fecioara.
Pe trista ei arătare pământul a plâns cu florile sale și

[apele au îngenuchiat înaintea ei.

Asupra unor controverse în jurul „Luceafărului” și a piesei „Lais” ale lui Eminescu, intervine d-l I. E. Torouțiu cu noi puneri la punct. La cronici, D-l Al. Husar prezintă favorabil cartea de poeme „Paradisul peregrinar”, de Ion Șugariu, iar Didona Dinescu-Loreti scrie cu multă simpatie despre volumul „Îți scriu de undeva din tene-rețe”, poezii de Dem. Gh. Nolla. Comentatoarea informează că Nolla

are numai 20 de ani, că a văzut lumina zilei nu departe de Olimp — adică în Macedonia, unde a fost cioban în realitate — nu numai în poezia „Io”, și că a făcut liceul la Tg. Mureș. Actualminte tânărul poet e redactor la „Tribuna” din Brașov.

SILVIU BARDES

Temeiuri istorice ale ideii naționale.

În ultimul nr. al *Transilvaniei* (An 74, nr. 2—1943) d-l Prof. Gh. I. Brătianu semnează articolul *Temeiuri istorice ale ideii naționale* în care reamintește concepția lui Renan despre națiune. Pentru gânditorul francez națiunea stă definită de conștiința morală rezultată dintr'un principiu spiritual și este opera unui îndelungat proces istoric ale cărui elemente constitutive sunt: pământul, limba, rasa, un rege, o dinastie. Viața a sute de generații a trebuit să fie însă frământată de creștinism, cugetarea filosofică, reforma, Marea Revoluție, pentruca ideea națională să ajungă să stăpânească cursul istoriei moderne. Această concepție asupra istoriei ca tipar care îi impune fiecărui popor voința de a fi națiune, este cu atât mai limpede, „cu cât se așteaptă în pragul veacurilor mai noi conștiința despre puterile, întinderea și menirea sa, într'un cuvânt despre sine-însuși”. Dar „istoria nu poate constitui o națiune, dacă elementele ei temeinice nu alcătuiesc masivul de stâncă menit să înfrunte vremurile. Ea înalță uneori și chipuri de lut, cărora îi place să le dea înfățișarea trăinicieii, dar vârtejurile și furtunile ce tot ea le deslănțue le risipesc cu aceeași ușurință, cu care au fost ridicate: numai cea ce răsare organic, firesc, din porunca legilor pământului; din chemarea sângelui și a graiului comun, poate trăi peste vremuri. De asemenea, fără mâna care îl cioplește și îi dă chip grăitor, nici blocul de piatră nu e altceva decât o arătare a naturii: tot astfel pentruca din temeiurile organice ce alcătuiesc ființa unui neam, să răsară conștiința sa de unitate și de destin, e nevoie de pecetea istoriei, cu luptele și jertfele ei, cu șirul ei îndelungat de înfrângeri și biruinți”.

Dar tiparul istoriei nu este același pentru toate națiunile. Unele sunt creațiunea unei dinastii, cum a fost Franța regilor capetieni sau Țările jos ale ducilor de Burgundia. Alte ori istoria este pecetea unei voinți dinafară. Imperiul rusesc este o adunare de noroade pornită de cuceritorul asiatic Gingiz-Han, a unei istorii ce se face peste noi și încercarea de a participa la o istorie proprie. Dacă s'a vorbit de un naționalism românesc apoi acesta era sensul lui: prin noi, pentru noi, iar deținerea lui prin elemente de împrumut este o injurie adusă felului nostru de a interpreta istoria, iar pe un plan corespunzător, acelaia de a o face. Cei care odinioară ascultau cu înțelegere un fel de a gândi, privesc astăzi cu nepăsare același fel de a înfăptui. Căci acesta este sensul luptei de astăzi: apărarea graiului, pământului, tradiției noastre, împotriva unei istorii care este susținută de același imperialism indiferent dacă crutul brutal este ridicat de Gingiz-Han, Romanovi, Lenin sau Stalin.

EUGENIU TODORAN

Conferința lui Ion Agârbiceanu la Turda.

Invitat al „Asociației Prietenii Universității Cluj-Turda”, secția Turda, la 7 Martie 1943, scriitorul Ion Agârbiceanu a ținut o strălucită conferință cu titlul „Elementele energiei românești”. Conferențiarul a plecat din considerațiile asupra lumii spirituale și cea materială, apoi asupra tuturor ființelor și a plantelor și în urmă asupra omului, această creatură miraculoasă, fundamental deosebită de restul viețuitoarelor pământești. Urmărind sumar menirea și evoluția, și a unora și a celorlalte, scoate în evidență profunde deosebiri de lucrare și evoluție a omului față de celelalte ființe. Stabilește legile imuabile după care activează și progresează omul, ca individ, familie societate, popor, națiune, stat. Aceste, în linii generale și de valoare permanentă, ar fi: cunoașterea puterilor, întrebuițarea lor, încrederea în ele, nădejdea în mai bine, sacrificiul care trebuie adus pentru orice sforțare omenească, fie pe teren spiritual, fie pe cel material. Aplicate aceste principii elementare la viața neamului românesc, ele constituiesc elementele energiei noastre de totdeauna. Neamul românesc a trăit latent în istorie, acumulându-și, secol de secol, forțele. Când și le-a cunoscut ce pot, a trecut la fapte cu toată încrederea, o clipă nu s'a mai îndoit de certitudinea dreptății și biruinței sale, pentru care a adus imense sacrificii de sânge. Unirea tuturor românilor a fost evoluția firească și realizarea sigură când avea să se plinească vremea. Statul român întemeiat la 1918 n'a fost o întâmplare, ci urmarea, evoluția firească a strădaniilor de secole. Drumul e împreunat cu piedeci numeroase și cotituri, dar duce sigur spre culme. Dacă între timp, în primăvara românească, se înfige câte un colț de iarnă, și aceasta se întâmplă uneori în evoluția naturii. Dar biruitoare până la urmă tot primăvara rămâne. Sacrificiile de sânge și vieți românești, presărate delungul stepelor rusești și recunoscute cu admirație de lumea civilizată, au făcut să crească în fața lumii o garoafă însângerată, care e o floare de vară, ...” și-a încheiat scriitorul Ion Agârbiceanu, avântata și academica sa conferință, răsplătit cu bogate aplauze de către un public select și numeros.

HYPERION